

Ali to so nasprotniki Avstrije?! Ali je to zahvala za njih žrtovanje?

Naj bi se premislilo, kaj se govori, ali pa dokazalo, da ni tako. *Facta loquuntur!*

Ako pa kateri gospodje na viših mestih mislijo, da tisto natolcevanje je resnica, ki ga trosijo po svetu iz dispositionsfonda pitani pisarji, kateri so za Meterniha ravno tako pisali kakor za Bacha, in katerim je v mnogonarodni Avstrii nemštvo zlato tèle, kateremu bi se morali vsi narodi uklanjati, jim odgovorimo le s besedami Njih Veličanstva, ki jih nismo pozabili in jih ne bomo pozabili, ker so nam edino sveto vodilo:

„Enaka bremena, enake pravice! *Gleiche Lasten, gleiche Rechte!*“

Slovensko slovstvo.

Še nekaj o „Čitalnici“

izdani po Ivanu Gršaku.

—M— Ljudi bi lahko tudi po tem razredil, kako knjige beró.

Večina ne bere prav nič, srednje število bere iz dolgega časa ali radovednosti, majhno pa je število takih, ki knjige beró iz ljubezni do omike.

Taki razredi se nahajajo pri vsakem narodu in kolikor manji je narod, toliko manje je število tistih, ki iz ljubezni do dušnega izobraženja knjige beró. Naš narod je med manjimi, tedaj ima pri nas pisatelj posebno veliko pogumnosti in zaupanja, ki se podá v nevarnost, knjigo pisati za tisti del bravcev, ki so izobraženi ali želé izobraziti se. Ker število taci bravcev je pri nas kaj pičlo, in še ti segajo raji po tujih kakor po domačih knjigah, češ, da je naše slovstvo premalo izobraženo. Tako se pisar trudi in mudi, žrtuje novce in nazadnje narodu knjigo daruje v jurističnem pomenu — a nič za njo ne dobí.

V to nevarnost se je podal Ivan Gršak s svojo „Čitalnico.“

Z mladensko močjo in srčnostjo se je namenil vjaskovati proti tisti mogočni pošasti, ki je tudi na Slovenskem domá, ki je zamorila že toliko dobrega, ki nam namerja še vprihodnje narodni napredek ovirati. Ta mogočna pošast je nevednost. „Nevednost je res najdražja stvar v deželi.“ Nevednost in revščina ste si nesrečni sestri. Uboštvo tudi tlači moštvo. Brez nekake omike ni blagostanja, posebno stanovitnega ne. Prvi zvezek „Čitalnice“ je tedaj namenjen ravno omiki in blagostanju, in pričakovati smemo po tem, kar se bere v prvem zvezku, da je pisatelj kos svoji nalogi, da bo njegovo početje hvalo in podporo dobilo med narodom in da bo narodu obilno koristilo.

Pisatelj, vedé, kako malo je pri nas število pravih bravcev, si je prizadel knjigo napraviti tako zanimivo, da bo vstrezala omikanim in radovednim bravcem; celó tisti, ki raji sega po tujih knjigah, bo v enem zvezku našel toliko zbranega blaga, da bi ga drugod iskati moral v mnogih bukvah.

Prvi sestavek „o obrestih in obrestnih postavah“ nas postavi na polje, ktero je pri nas dozdej bilo malo- in le bolj praktično obdelovano; težko pa je o reči, dozdej skoraj nenavadni, pisati domače, lahko-umevno in ne učenjaško dolgočasno. Reči se mora, da je knjiga pisana, kakor se mora pisati za narod, ki je nekoliko izobražen. Kdor bolj gleda na reč, kakor na besede, tudi ne bo zapazil nekterih slovniških hib, ki so raztresene po knjigi.

Naš narod je posebno sedanje dni resnoben, šale ne ljubi o resnobnih rečéh, kakor so, na priliko, vse denarne zadeve. Naš narod je pa tudi bistroumen;

žali ga, ako pisatelj tako piše, kakor bi bravcu svoje misli posiliti hotel, ako pové eno isto reč dvakrat in trikrat z drugimi besedami. V resnici dolgočasna se mu zdi knjiga, v kateri pisatelj vse pové, kar mu je na jeziku, tako da bravcu nič ne prepusti za lastno premišljevanje. Kjer je pa premišljevanje bolj težavno, treba je očividnih dokazov in primernih izgledov posebno v bolj nenavadnih predmetih, da si bravec nekaj odpočije in v domišlii previdi, kar je ravno z umom pretehtaval.

Gršak se je držal tega pravila.

Stavki so večidel kratki; misel se iz misli lahko razvija brez preskokov. Osnova in dokazovanje je jasno in bravec bo premislivši dalji oddelek reči utegnil: ravno tako bi bil povedal tudi jaz, ako bi bil pred na to mislil. Taka beseda je znamenje, da je sestavek pisan v domačem jeziku. Teži in bolj važni oddelki so pojasnjeni z izgledi, katerih v knjigi, ki ni namenjena za samo vajene mislivce, ni lahko preveč. Tudi v tej knjigi bi bil pisavec smel še več izgledov vplesti, nekaj sestavkov tudi nekoliko podaljšati brez strahú, da bi knjiga preveč narastla ali dolgočasna postala.

V sestavku „o obrestih in obrestnih postavah“ je prvič določno dokazano, da gotovi denar res daje obresti. Tako je pisatelj tudi začeti moral. Pri vsakej vednosti je najprej treba podirati predsodke manj omikanih. Vemo pa, da manj omikani ljudje (namreč manj omikani ali neomikani v vednosti narodnega gospodarstva) malo vejo o obrestnih in kapitalnih lastnostih, da težko sprevidijo, kje neha koristni posojilec in se začne škodljivi odrtnik ali preobrestnik. Dokazano je, da umno posojevanje množi narodno premoženje, kakor, na priliko, poljsko obdelovanje. Tedaj je občnemu blagostanju škodljiv, kdor ima denar v zemlji ali skrinji zakopan, in nevarno bi bilo za vse varčne ljudi, kakor za tiste, ki kapitalov potrebujejo, ako bi se od denarjev ne smelo pametnih obresti jemati. — Kake pa so pametno obresti? Kmali je to dokazano z razlago obrestnih lastnost. V navadnih interesih tiči namreč prava obrest in pa zavarovalščina ali zavarovalna premija. Da se to bolj pojasni in razloči, je moral pisatelj bolj globoko seči v občno gospodarstveno vednost in dokazal je po postavah ponudbe in poprosbe naravo pravih obresti, po osebnem in zastavskem zaupanju pa bistvo zavarovalščine. — Po dognani teoriji podá se pisatelj v drugem oddelku na zgodovinsko polje ter kaže, kako se je od nek daj godilo obrestim, kake postave so zastran njih veljale in kako malo znane so še nedavno bile obrestne lastnosti. Povedano je tudi nekaj članov iz naše čez 60 let stare obrestne postave. Vsacemu je treba, da se jih dobro zapomni, posebno posodnikom, ki so v sedanjih denarnih zadregah skoraj popolnoma to postavo pozabili. Kar je dalje povedano o koristi ali nekoristi vsakoršnih obrestnih postav, naj vsak sam bere, ne bo se kesal. — Na koncu tega sestavka sem samo to želel, da bi pisatelj v kakem prihodnjem zvezku pristavil 3. in 4. del, da bi tam stopil iz teorije in zgodovine v našo ubogo sedanost, in obširno razlagal, zakaj posebno kmet in stanovnik na kmetih tako težko kapitala dobí, čeravno ponuja popolno varnost zastran kapitala in obresti, in bi tudi povedal, kako bi se kmetu in malemu obrtniku pomagalo iz silnih denarnih zadreg. Te reči so dosti vredne posebnega premišljevanja.

O drugem sestavku „banke in papirnati denar“ ne smem toliko govoriti, da ne bom preobširen. Težavno je bilo pisanje, lahko je branje, podučno in zanimivo. Lahko boš izvedel, zakaj papir za srebro veljá. Podučna je posebno zgodovina bankinih naprav; vidi se iz nje, koliko zmotnjav so morali ljudje prema-

gati, da so postali tako prebrisani kakor so zdaj, in da tudi zdaj še niso na vrhuncu vsega napredovanja. Ene reči pa bo bravec zastonj iskal v tem sestavku, namreč odgovora na vprašanje: iz kakih vzrokov naša dunajska banka svojih bankovcev ne plačuje v srebru po napisani vrednosti? Odgovor je obljubljen prihodnjič.

Naj omenim še en sestavek iz gospodarstvine vednosti o „številnih loterijah.“ O tej reči se je že veliko zastonj pisalo. Strast igranja in želja, kaj po sreči dobiti, se ne dá vničiti; kolikor bolj revni so ljudje, toliko raje stavijo v loterijo; bolj potrebni bolj denarja iščejo. Pisatelj je to neukroteno strast po novi poti premagoval, da je dokazal, kako neprimerno malo stavec dobí, če tudi kaj zadene.

Sestavkov o krvnem kroženju in o potih človeške omike ne bom dalje popisaval, dosti je, če rečem, da je prvega pisal dr. Prelog, pisatelj makrobiotike, drugega pa dr. Šubic, ki nam je dobro znan po mnogih izvrstnih spisih.

Odlomek iz avstrijske zgodovine je spisal izdatelj sam. Hvale vreden je namen, seznaniti narod z zgodovino svoje velike domovine. Posebno lepo bo, ako bo pisatelj v enakih odlomkih tudi kazal slovensko in sploh jugoslovansko zgodovino. Če bomo vidili, kako so se obnašali naši očaki, posebno v starejših časih, se bomo tudi mi bolje obnašali. Znanje domače zgodovine ali žalostne ali vesele krepča značaj in množi domorodno ljubav. Tudi slovanskih narodopisov pričakujemo.

Zadnji veči sestavek te knjige nam podaja kratek pa natančen pregled vseh veljavnih postav o skrbstvu in varstvu po občnem državljskem zakoniku. Spisal je tudi ta sestavek izdatelj sam in obljubil prihodnjič prinašati pravice in postave za vsacega. Če smemo soditi po začetku, bodo taki sestavki čitateljem posebno všeč in koristni.

Prečitavši vso knjigo moram reči, da je res, kar so „Novice“ že unidan rekly, da ž njo je naše slovstvo ne po številu strani, ampak po važnem koristnem obsegu lepo pomnoženo. Želeti moram, da „Čitalnica“ še veliko let in stanovitno izhaja, ker namenila si je prinašati jedernate reči, katerih smo že dolgo pogrešali v domačem slovstvu.

„Ubi plurima nitent“ se ne spodtikajmo nad redkimi malenkostmi; saj je mladi izdatelj kos svoji nalogi; da ima le tudi srečo in obilno dvojnih podpornikov. Podporniki pisavci se lahko najdejo; podporniki braveci so pa pri nas kaj kasni, ker veliko imamo tudi med omikanimi stanoviti tacih ljudi, katerih geslo je: „najdraži stvar v deželi je — knjiga.“ Imajo li na priliko, vsi udje čitavnic to knjigo? Imajo jo li vsi tisti, ki največ kričijo: knjig, knjig, časnikov, časnikov narodu slovenskemu! Preiščimo njih bukvarnico, da vidimo, ali res tudi ravna jo tako, kakor ženó glas. Besede so dober kup; ali z jalovimi besedami ne pomagamo pisateljem.

Slovstvo.

Književni oglasnik o „Čitalnici.“

Ker dobivam od vseh strani pohvalna in spodbajajoča pisma, se je že tudi drugi zvezek „Čitalnice“ začel tiskati. — Sestavki ne bodo tako dolgi kakor v prvem, pa zato mnogovrstnejši; tudi mislim, da ne bo prišel nad 60 kr. — Zato prosim, da se blagovolijo oglasiti častiti braveci „Čitalničini“ brž ko jim je mogoče. V Herbersdorfu 24. februarja 1865.

Ivan Gršak.

Očetu Bernardu:

Al bran' se je, bran' se je ne! — preslavlja vendar Te slava.
Da čast odbijaš od sebe — stanú Ti veleva postava!
Izpod Gorijancev. —f—

Pisma slovenskega učenika

svojemu bratu.

(Dalje.)

16. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenškem.

Mili moj brate! S sklepom zadnjega pisma skončal sem popis svojih obhodov po Holomucu. Vrnil sem se nazaj v Beč. Težka je bila ločitev meni in prijatlu, kateri me ni zapustil, dokler me hlapon ni zavozil ven iz revne lope holomuške postaje. — Kakor na potovanji tje, sem tudi nazaj gredé sedel vedno pri oknu, in vedno nepristano pogledoval sprelepo Hano in njena mesta. Minuli so mi ko blisk spred oči: Holomuc, Prerava, Kromeriž in Napajedl, in hipoma smo bili v Beču. 27. dan oktobra sem še ondi ostal, pa le zato, ker mi jo je bil lukamatija zjutraj ravno pred nosom popihal iz južnega kolodvora. Kremžil se vendar zastran tega nisem; saj je na Dunaji tolikanj znamenitosti, da človek ne vé, kam bi oči obračal. — Pogledal sem ta dan najprej novo cerkev sv. Janeza Napomuka v „praterskih ulicah“, ki je bila zidana v letih 1840 — 1845. Sprelepe presne malarije Kupelwieser-jeve in Führihove kinčijo res ta božji hram. — Od tod šel sem gledat slovečega arsenala, ki stoji blizo južnega kolodvora in človeka siloma vleče na-se. Če katero poslopje je vredno, da se mu pravi „ogromno“, zasluži to ime orožnica. Zidali so jo od leta 1849 — 1855. Tù so združene sedaj vse cesarske mašine in delavnice za vojskino orožje vse avstrijske armade; desetero parnih mašin goni njihove orjaške naprave. Razun tega se v teh velikanških poslopih nahajajo vojašnice, magacini, bolnišnica, muzej, cerkev itd. — Dolgosti ima arzenal 400, širjave 300, celi zunanji obrobek pa obsega 1400 sežnjev, ter je sezidan v nemško-bizantinskem in mavriškem zlogu. Da ta poslopja niso kar si bodi, nam je dovolj dokaza že to, ako pomislimo, da štejejo 8000 stanovnikov. Še marsiktero mesto jih nima toliko. V arzenalski muzeji so viditi posebne znamenitosti. Razun 150.000 raznovrstnih pušek vidimo tukaj spravljena razna orožja in oprave, ki so jih nosili sloveči vojskovodji, na pr. Bogomir Bouillonski, zapovednik križanske vojske in premagovavec Jeruzalema leta 1009, Atila, dobroznana „šiba božja“, Ludevik II. Madjarski, Libuša, Wlasta, Gustav Adolf švedski kralj, Radecki, Windischgratz in drugi. — Tudi mnogo zastav, dobljenih v turških in francozkih vojskah, ter mnogo mnogo drugih reči se tù shranjuje. Tudi cerkev je lepa. — Toliko le memo gredé o arzenalu; se vé, da bi se dalo o njem še stokrat več povedati.

Od arzenala sem šel proti Belvederu. Razdeljena so ta poslopja v zgornji in spodnji „Belvedere“, v sredi med njima pa se razprostira veliki cesarski vrt, nakitjen z raznovrstnimi cvetličnimi gredicami, ter okinčan z neštevilnimi kamnitimi kipi, mnogoterimi ribnjaki, vodometi itd. V zgornjem Belvederu nahajajo se slikarije najslavnejših slikarjev preteklih in sedanjih dni. V spodnjem Belvederu se nahaja po mnogih sobah razstavljena sloveča „Ambražka zbirka“, ki je bila iz Ambražkega grada v Tirolih le-sèm prinesena. Prečudne in preimnitne reči so zopet tukaj viditi, res edine svoje vrste v Evropi. V prvih sobah nahajajo se starine mnogovrstne, kamnite, lončene, mozajiske itd. Viditi je tù tudi več egipčanskih starih mrtvaških rak in mumij.